Материал представлен из коллекции электронной библиотеки «Писатели Чувашии – детям» – **pchd21.ru**
Электронная библиотека создана Чувашской республиканской детско-юношеской библиотекой – **www.rdub21.ru** – на средства гранта Президента Российской Федерации для поддержки творческих проектов общенационального значения в области культуры и искусства

Автор: Агаков Леонид Яковлевич

Книга: Салтак ачисем

Рассказ: Салтак ывӑлӗ

Пин те тӑхӑр ҫӗр хӗрӗх тӑваттӑмӗш ҫулхи март уйӑхӗнче эпӗ пӗр районта ял хуҫалӑх ӗҫӗнче малта пыракансен канашлӑвӗнче пултӑм. Тӗрлӗрен ҫынсем пухӑннӑччӗ унта: колхоз председателӗсем, бригадирсем, ферма пуҫлӑхӗсем, МТСра ӗҫлекенсем, трактористсем. Вӗсен хушшинче кӗрхи анис пан улми пек сӑнлӑ хӗрсем те, шур сухаллӑ стариксем те, нумай пулмасть фронтран аманса таврӑннӑ вӑтам ҫулхи арҫынсем те нумайччӗ.

Канашлӑвӑн президиумӗнче, районта ӗҫлекенсем, тӗрлӗрен ватӑрах ҫынсем хушшинче, эпӗ пӗр вун виҫӗ-вун тӑватӑ ҫулхи арҫын ача ларнине асӑрхарӑм.

«Кам-ши вара ку? – тӗлӗнтӗм эпӗ. – Пӗр-пӗр шкулӑн е пионер отрячӗн представителӗ-ши?».

Пулкалать-ҫке тепӗр чух: ҫавнашкал паллӑ канашлусене пионерсем пырса саламлаҫҫӗ. Анчах ку... Ку президиумра ларать, сӗтел ҫине чавсаланнӑ та трибуна ҫине тухса калакансене шӑтарас пек пӑхса ҫав тери тимлӗн итлесе ларать.

– Ҫав ача кам ара вӑл? – тесе ыйтрӑм хампа юнашар ларакан шинельлӗ ҫынран.

– А вӑл «Шуҫӑм» колхозри ача, – ответ пачӗ ку мана.

– Мӗнле майпа ҫак канашлӑва килме, ҫитменнине тата президиумах суйланма тивӗҫлӗ пулнӑ-ха вӑл?

– Тӗрӗссипех пӗлейместӗп. Пӗлесех килет пулсан ав ҫавӑнта иккӗмӗш ретре ларакан шур сухаллӑ старикрен ыйтӑр. Вӑл – «Шуҫӑм» колхоз председателӗ.

Часах кӑнтӑрлахи перерыв пулчӗ. Делегатсем тӗркӗлтипех столовӑйне апатланма кайрӗҫ. Президиумри ача ҫинчен питех те пӗлес килсе кайнипе эпӗ залран тухнӑ чухнех хайхи «Шуҫӑм» колхоз председательне хулӗнчен пырса тытрӑм.

– Чӑрмантарнӑшӑн каҫар, мучи, – терӗм, – сирӗн колхозран темеҫҫӗ-и ҫав ачана?

– Хӑшне? – тӗлӗнерех пӑхрӗ ман ҫине мучи.

– Президиумрине...

– А-а! Эс Аркаш ҫинчен ыйтатӑн-и?

– Ятне пӗлместӗп те...

– Аркаш вӑл. Пирӗн колхозран, тӗрӗс.

– Каласа памӑн-ши ун ҫинчен, мӗнле ача вӑл сирӗн? Пит пысӑк хисепе тивӗҫлӗ пулнӑ-ҫке вӑл. Президиума яланах чи паха ҫынсене суйлаҫҫӗ.

– Куна та начар теме ҫук ҫав. Тӳрех калас пулать – питӗ маттур ача!

Эпир районти клуб ҫуртӗнчен тухса урампа столовӑй еннелле утрӑмӑр. Эпӗ ыйтнине пула мучи хӑйӗн калавне пуҫларӗ. Ҫынни калаҫма юратаканскер пулчӗ. Ҫул ҫинче те, столовӑйне ҫитсен те каласа пачӗ, пӗр чарӑнмасӑр каларӗ.

– Ачи ҫапласкер вӑл... – тесе пуҫларӗ старик. – Ашшӗ фронтра вилчӗ унӑн, амӑшӗ виҫӗ пӗчӗк ачапа тӑрса юлчӗ, чӑн асли – ку, Аркаш, вун виҫҫӗре ҫеҫчӗ ун чух. Анчах та ҫамрӑк пулин те колхоз ӗҫне хутшӑнма пуҫларӗ амӑшӗпе пӗрле. Чӑнах та, пӗр вӑл кӑна мар ӗнтӗ, шкул ҫулне ҫитнӗ нумай ача ӗҫлеме тытӑнчӗ. Хӑвӑрах пӗлетӗр, вӑрҫӑ ҫулӗсем-ҫке... Вӑй питти арҫынсем пурте вӑрҫӑра, ялта хӗрарӑмсемпе ватӑ-вӗтӗ ҫеҫ юлнӑ. Ватӑлнипе ӗҫлеме пӑрахнӑ стариксем те кӑмака ҫинчен анса ӗҫе тытӑнчӗҫ. Ак мана хамах илес... Тӑватӑ ывӑлччӗ манӑн, пӗринчен тепри тӗреклӗрех – пӗри колхоз председателӗнче ҫӳретчӗ, тепри бригадирччӗ, иккӗшӗ хулара пурӑнатчӗҫ. Мӗн тума ӗҫлемелле пулнӑ манӑн? Вӑрҫӑ пуҫланнӑ ҫулах эпӗ утмӑл ҫиччӗреччӗ те... Эп мӑнуксемпе пӗрле хур-кӑвакал пӑхса кӑна ҫӳреттӗм. Анчах арҫынсене вӑрҫа ӑсатса пӗтерсен пысӑк шухӑша кайрӑм: ҫук, капла май килмест,

шăммăм-шаккăмра вăй пур-ха пăртак, тавай каллех тытăнас ĕçлеме! Правление пытăм та: «Парăр мана пĕр-пĕр ĕç, çак саманара килте ларма пултараймастăп», – терĕм. Ну, мана бригадир туса хучĕç. Унтан çур çул те иртрĕ, те иртмерĕ çав – пирĕн председатель, вăрçăн малтанхи кунĕсенчех аманса килнĕскер, тӳрленсе çитрĕ те каллех фронта тухса кайрĕ, вара мана ун вырăнне суйларĕç. Халăх хама çавăн пек шаннăшăн как следоват ĕçлес терĕм, халăх умĕнче те, государство умĕнче те намăс курас мар терĕм...

Анчах ку сăмах хам çинчен пулчĕ-ха. Эс мана Аркаш çинчен каласа пама ыйтрăн... Каларăм-иç, ваттисемпе пĕрлех пирĕн ачасем те ĕçе хутшăнма тытăнчĕç. Хăшĕ лашасем патĕнче, теприсем сурăх пăхаççĕ, виççĕмĕшсем унта-кунта лав-па кайса килеççĕ, пĕр сăмахпа каласан – кашни валлиех ĕç тупăнать пысăк хуçалăхра. Çак Аркаш та малтан лашасем тавраш ĕнче ĕçлесе пурăнчĕ. Ну, тĕрĕссипех калас пулать, ыттисенчен пачах расначчĕ вăл. Нихçан та бригадир ĕç хушасса кĕтсе тăмастчĕ. Коннăй двора ирхине ирех тухать те хăех тытăнать ĕçлеме.

Пĕринче, çур енне, çак ман пата правление пычĕ те:

– Ваçлей мучи, ман пĕр шухăш пур, – терĕ.

– Мĕнле шухăш? – тетĕп.

– Манăн хамăн алла пĕр виçĕ лаша парăр-ха.

– Мĕн тума?

– Пăхса пурăнма.

– А эс халĕ те пăхатăн-çке вĕсене.

– Çук, эпĕ пĕр хам çеç пăхса пурăнас тетĕп вĕсене. Хай...зоотехниксем хушнă пек... Хуть те чи имшерккисене пар.

Хăй ман çине çав тери тархасланă пек пăхать. Эпĕ килĕшрĕм вара.

– Юрĕ, – терĕм, – пăхса пурăн. Анчах лайăххисене памастăп, канма тăратнисене çеç.

– Мана вĕсем те пыраççĕ, – тет.

Эх, тытăнчĕ хайхискер тăрăшма! Таçтан «Лашасене тĕрĕс пăхасси» ятлă кĕнеке тупнă, ăна питĕ тĕплĕн вуласа тухнă, лашасене хăш вăхăтра тата мĕн чухлĕшер апат памалли, шăвармалли, тасатмалли, уçăлтарса çӳретмелли расписани тунă та – çавна тĕп-тĕрĕс пăхăнса пыратчĕ. Тепĕр уйăхран-уйăх çурăран пирĕн начаркка лашасем çăмарта пек чăп-чăмăр пулса кайрĕç. Эпир ытти конюхсене, лашасене кирлĕ пек пăхайманнисене, хистеме тытăнтăмăр:

– Намăс мар-и сире? Ав Аркаш çине тăрсах тăрăшать те – мĕн туса хучĕ?

Пуçланса кайрĕ вара конюхсем хушшинче ăмăрту... Çунса кăна ĕçлекен пулчĕç!

Çав çулхине пирĕн колхозри пек лашасем районĕпе те çукчĕ. Çур акине никамран малтан пĕтертĕмĕр. Хытă мухтарĕç ун чухне пире. Районти хаçатра пĕрех май «Шуçăм» колхоз та «Шуçăм» колхоз тесе çыратчĕç. Ырлама сăлтавĕ те пурччĕ ĕнтĕ. Тыр-пула та вăхăтра, пĕр тăкаксăр пуçтарса кӳртрĕмĕр, государствăна та срокченех парса татрăмăр, кĕрхине те аван акса хăвартăмăр. Нихăш енчен те кая юлмарăмăр темелле.

Анчах тепĕр çулхине пирĕн ĕçсем сасартăк начарланчĕç. Пурнăçра пулать вĕт вăл темле те. Темиçе лаша – чи лайăххисене – эпир Хĕрлĕ Çара парса ятăмăр. Ку нимех те мар-ха, ку вăл çĕнтерӳ валли кирлĕ, ăна памаллах, кунсăр пуçне тата эпир çара панă çав лашасемсĕр те пур ĕçе туса çитерме пултарнă... Пире урăххи хупларĕ. Колхозра юлнă лашасем кĕтмен çĕртен ӳке-ӳке вилчĕç пирĕн – улт-çич лаша! Темле мур пырса ерчĕ! Ну, часрах ветеринарсене чĕнтĕмĕр, акт çырчĕç вĕсем, ытти лашисене халех урăх çĕре тăратма хушрĕç. Вĕсем хушнисене эпир веçех турăмăр ĕнтĕ, çур аки çывхарнă май юлашки лашасене çине тăрсах çитерме тытăнтăмăр... Çапах та каллĕ-маллĕ шухăшласа пăхатпăр та – ĕç тухмасть пирĕн. Кун чухлĕ лашапа эпир çур акине ниепле те вăхăтра туса пĕтерме пултарас çук...

Мĕн тумалла? Пĕтĕм колхозĕпе хуйха ӳкрĕмĕр. Ку таранччен нихçан та кая юлман, а кăçал чип-чиперех пĕтĕм район умĕнче намăс курас пулать вĕт!

Колхоз вăкăрĕсене кӳлсе çӳреме вĕрентес терĕмĕр. Ку таранччен лашасем енчен нуша пулманччĕ те-ха пирĕн, эпир вăкăрсене вĕрентсе хăтланманччĕ. Анчах халь чăн-чăн нуша çитсе тухрĕ те ирĕксĕрех тытăнмалла пулчĕ. Юрать тата пирĕн ялта Украинăран 1941 çулта килнĕ ватă тимĕрçĕ, Цыбулько хушаматлăскер, пурăнатчĕ. Вăкăрсене мĕнле кӳлмелли йĕркесене вăл аван пĕлетчĕ. Çиччас кӳлмелли хатĕрсене турăмăр, кӳлтĕмĕр, Цыбулько

инструкци парать, ачасем вăкăрсене урам тăрăх каллĕ-маллĕ çӳретеççĕ. Никамран малтан, паллах, ку ĕçе те Аркаш тытăнчĕ. Ыттисем хăрарах параççĕ, а куншăн пулсан – ним те çук. Çитменнине, Аркаш пирĕн хуçалăхшăн пуринчен те (ачасенчен ĕнтĕ) ытларах пăшăрханатьçке. Пĕтĕм чунне пама хатĕрччĕ уншăн...

Эрне хушшинче Аркашпа унăн юлташĕсем колхозăн виçĕ вăкăрне те кӳлсе çӳреме вĕрентсе çитерчĕç. Вара кăштах çăмăлраххăн сывласа ятăмăр. Вăкăр – лаша мар, çапах та ака вăхăтĕнче пысăк пулăшу пама пултарать тетпĕр. Пирĕншĕн пулсан – плуг сĕтĕртĕр, суха тутăр!

Анчах ĕç кунпа пĕтмерĕ-ха. Чăн пысăк ĕçĕ каярахпа пулса иртрĕ. Ăна та çав Аркашах туса хучĕ...

Февраль уйăхĕнчех пирĕн яла фронтран Ванюш Ваньки тенĕскер таврăннăччĕ. Унăн сулахай алли кăкранах таталнă. Вăрçăччен вăл МТСра трактористсен бригадирĕнче ĕçлетчĕ. Халĕ, алли çуккипе, килтех пурăнма тӳр килчĕ çав йĕкĕтĕн...

Пĕрре эпир правленире çур аки валли лашасем çитменни çинчен калаçса ларатгăмăр. Халăх чылайччĕ, ачасем те пурччĕ.

–Эх, – терĕ çавăн чух çав Ванюш Ваньки, – пĕр трактор çеç кирлĕ те çав пире, вара ним хуйхи те пулас çук, йăпăртах сухаласа пăрахмалла та...

Унăн сăмахĕсемпе пурте килĕшрĕç, анчах çавăнтах кӳрене-кӳрене илчĕç:

– Аван пулмалла та, çук-çке вăл...

–Тракторĕ пулсан та унпа ĕçлеме пултараканни çук...Калаçу çакăнпа пĕтрĕ. Урăх кун çинчен никам та асăнмарĕ. Анчах та Аркашăн чĕринех кĕрсе ларнă пулмалла çак калаçу, вăл манман ăна.

Пĕрре, апрель пуçламăшĕнче, çак ача хулана пасара кайнă. Киле таврăнсан тӳрех ман пата чупса пычĕ вăл.

– Итле-ха, Васли мучи, эп пĕр япала шухăшласа тупрăм, – терĕ хыпкаланса. – Эс ан кул тулькКиш...

– Ма кулас? Кала, ывăлăм, итлетĕп, эс яланах ăслă сăмахсем калаканччĕ, – терĕм çакна вăл питех те хытă пăлханнине асăрхаса.

– Паян эпĕ çула май леспромхоз кил хушшине кĕрсе тухрăм. Унта пĕр япала куртăм...

Мĕнле япала?

– Лапкаран кăшт тăварах хăпарсан, хӳме çумĕнче, пĕр кивĕ трактор ларать. Гусеницăллă трактор, хайхи йывăç шакмака çунтарса ĕçлекенни...

– Мĕн вара уншăн? – тесе ыйтрăм эпĕ Аркаш мана кун çинчен мĕн пирки каласа кăтартнине ăнланса илеймесĕр.

– Ара, пĕркунне правленире трактор илсе килсен аван пулмалла тесе калаçса лартăрçке... Çур аки валли... – аса илтерчĕ Аркаш.

Вăл çапла калани питех те савăнтарчĕ мана. Тытăнтăмăр иксĕмĕр сӳтсе явма.

– А вăл çĕмрĕкскер пулĕ... урамра ларать пулсан, – терĕм.

– Çук, эпĕ пĕр çынтан ыйтса пĕлтĕм те – ытлашши çĕмрĕкех мар тет, – ответ пачĕ Аркаш. – Ванька пичче кайса пăхсан пĕлет ĕнтĕ ăна, вăл маçтăр вĕт. Тен, юсама май пур?

– Май пулсан та юсаканĕ кам пулĕ? Ванькăн хăрах алă кăна.

– Хамăр тимĕрçĕ Цыбулькăпа Ванька пичче...

– Ĕçлекенĕ кам пулĕ тата?

– Ăна вĕренкелĕпĕр епле те пулсан. Ванька пиччех вĕрентет. Тĕлĕнтерсех ячĕ! Пĕтĕмпех, йĕркипех шухăшласа хунă, шăхличĕ. Çав ванчăк трактора ăнсăртран курсан вăл эпир тах-çан калаçнине аса илнĕ те ĕнтĕ çул тăршшĕпех çав шухăшпа утнă, епле майпа мĕн тума пуласси çинчен план туса пынă. Вăт çамрăк ача те эсĕ ăна!

«Шуçăм» колхозăн ватă председателĕ калама чарăнчĕ те ман çине савăнăçлăн пăхса илчĕ. «Акă епле маттур ачасем пур пирĕн колхозра!» – терĕç унăн куçĕсем çав самантра.

– Ну, вара мĕн турăр эсир? – ыйтрăм эп Васли мучирен ку истори мĕнпе вĕçленнине пĕлесшĕн пулса. – Аркашăн сĕнĕвне йышăнтăр-и, çук-и?

Йышăнтăмăр! Чип-чиперех йышăнтăмăр! – терĕ вăл. – Аркаш каланине çав каçах правленире сӳтсе яврăмăр та тепĕр куннех лесхоза кайрăмăр. Виççĕн кайрăмăр: эпĕ, Аркаш

тата хайхи тракторист пулнӑ Ванюш Ваньки. Ҫитрӗмӗр, Ванька трактора тулаш енчен те, шал енчен те питӗ тӗплӗн пӑхрӗ те пӗр эрнере юсама пулать терӗ. Вара эпир директорӗ патне кӗтӗмер. Ҫапла та ҫапла, сирӗн трактора юсаса ӗҫе яма шут пур пирӗн тетпӗр.

– Эп хам та юсаттарасшӑнччӗ те-ха ӑна, ниепле те май килмерӗ-ха, юсама пултаракан ҫыннисене тупаймарӑм, – терӗ директор. – Пултаратӑр пулсан – юсӑр... Анчах кайран, хӑвӑрӑнне сухаласан, пирӗн рабочисене пахчасем валли панӑ ҫӗре те сухаласа паратӑр вара, – терӗ.

Ҫавӑн пек калаҫса татӑлтӑмӑр та киле таврӑнтӑмӑр. Тепӗр ирхинех пирӗн маҫтӑрсем – Ванькӑпа Цыбулько, вӗсемпе пӗрлех Аркаш та – ҫав трактора юсама тухса кайрӗҫ. Виҫӗ кунтан Аркаш каялла чупса ҫитрӗ:

– Трактор часах хута каять, часрах йывӑҫ шакмаксем хатӗрлеме тытӑнӑр! Пӗр лавне пирӗн пата илсе пырӑр...

Хӑй ҫавӑнтах каялла лесхоза ыткӑнчӗ. Трактора юсанӑ май вӑл ӑна мӗнле ӗҫлеттермеллине вӗренсе пынӑ пулнӑ. Ванюш Ваньки кайран каласа пачӗ: Аркаш тракторӑн кашни пайӗ ҫинчен, вӑл мӗн тума кирли ҫинчен алшар хут та ыйтатчӗ пулӗ тет. Епле пулсан та вӗренесшӗн пулнӑ ӗнтӗ вӑл...

Тата виҫӗ кунтан, маҫтӑрсем хушнӑ пек, эпӗ ирех лесхоза шакмаксем тиесе ятӑм. Кӗтетпӗр ӗнтӗ. Пурте, пӗтӗм колхозӗпе кӗтетпӗр. Уялла, шоссе ҫине тухкалатпӑр. Кӑнтӑрла та ҫитсе иртрӗ, каҫалла та сулӑнчӗ – пирӗн трактор ҫаплах ҫук-ха. Колхозниксем хушшинче унта-кунта кӑмӑлсӑр калаҫкалани илтӗнме пуҫларӗ – ӗнтӗ хӑшӗсем ӗненме те пӑрахрӗҫ.

– Э-э, ҫавсенчен пулать-и ара трактор илсе килесси?

– Пӗри чӑлах, тепри ача, виҫҫӗмӗшӗ хӑй ӗмӗрне плугсем ҫеҫ юсаса ирттернӗскер...

Мана кун пек сӑмахсем тарӑхтарма пуҫларӗҫ.

– Ан лӑркӑр пустуя, паян мар тӑк ыран ҫитеҫҫӗ вӗсем, курӑр акӑ! – тетӗп.

Чӑнах та, ҫапла каларӑм кӑна – инҫетре мотор сасси илтӗнсе кайрӗ. Кӗрлет кӑна!

– Куртӑр-и, – тетӗп хай трактор килессе ӗненме пӑрахнисене. – Авӑ вӗсем, веҫ килеҫҫӗ!

Пурте униче хыҫнелле чупса тухрӗҫ. Трактор гусеницисемпе чанкӑртаттарса, шӑтӑк-путӑксем ҫинче сиккелесе, трубинчен паровоз пек тӗтӗм кӑларса ҫывхарса пычӗ ял патнелле. Пирӗн ҫынсен сӑнӗсем хавасланнипе ҫуталсах кайрӗҫ.

Акӑ вӑл униче хапхи патне ҫитрӗ. Пӑхатпӑр – руле пирӗн Аркаш тытнӑ, Ванюш Ваньки унпа юнашар ларать, Аркаша вӗрентсе пырать пулмалла... Цыбулько ҫӳле тӑнӑ та аллине сулса, кулса пырать.

Пурте алӑ ҫупса ячӑҫ.

– Вот молодца! – тесе кӑшкӑрать тахӑшӗ.

– Ҫитрӗр пулать? – кӑшкӑрсах ыйтать тепри.

– Ҫитрӗмӗр! – тет те Аркаш трактора тӑпах чарса тӑрататать.

– Ма час килмерӗр? – чупса пытӑм эпӗ трактористсем патне.

– А ма чӗрӗ шакмак парса ятӑр? Никак та ҫунмасть, тӑн тухрӗ аппаланса, – ответ пачӗҫ мана. – Аран ҫитрӗмӗр!

– Пӗлмен-ҫке эпир мӗнле йышши кирлине...

– Малашне пӗлес пулать! – терӗ те Аркаш ман ҫине пӑхса кулса ячӗ. Унӑн кӑмӑлӗ ҫав тери тулнӑччӗ.

Хӑвӑрах чухламалла, ку ӗнтӗ пӗтӗм колхозшӑн пысӑк савӑнӑҫ пулчӗ. Халь тин эпир нимрен те хӑраман. Ҫур аки аванах иртет пирӗн.

Чӑн та, аван иртрӗ вӑл. Ҫӗр-шыв типсе ҫитнӗ-ҫитменех Аркашпа Ванюш Ваньки хӑйсем юсанӑ тракторпа хире кӗрлеттерсе тухрӗҫ те мӑкӑрлантарчӗҫ кӑна. Ултӑ кун хушшинче шӑнкӑртах пӗтерсе хутӑмӑр ака-сухана. Юнашар колхозран пулӑшу пырса ыйтрӗҫ те, вӗсене те икӗ кун ӗҫлесе пачӗҫ.

– Ҫавӑн пек вӑл ачан историйӗ, – тесе вӗҫлерӗ хӑйӗн калавне «Шуҫӑм» колхозӑн председателӗ Ваҫли мучи.

– Питӗ аван, – терӗм эпӗ. – Чӑн-чӑн патриот сирӗн Аркаш!

– Тивӗҫлӗ-и вӑл ҫак канашлу президиумӗнче ларма?

– Пит те тивӗҫлӗ!

...Каçхи ларура Аркаш хăй сăмах тухса каларĕ. Пĕтĕм зал ăна, çĕр ĕçĕн çамрăк ăстине, калама çук кăмăлласа итлесе ларчĕ. Аркаш пăлханчĕ, хăш чух тытăнкаласа тăчĕ, анчах унăн сăмахĕ вĕри те ĕнентерӳллĕ, кăмăла çĕклентерекен сăмах пулчĕ.

Залри çынсем пурте нумайччен алă çупрĕç...

Все тексты взяты из открытых источников и выложены на сайте для не коммерческого использования.
Все права на тексты принадлежат только их правообладателям.